

PROF. MÜKRİMİN HALİL YINANÇ'IN DEFTER'İNDEN MİLAS VE PEÇİN'İN İSLAMÎ KİTABELERİ

FROM MÜKRİMİN HALİL YINANÇ'S *DEFTER*, ISLAMIC INSCRIPTIONS ON THE CITIES OF MILAS AND PEÇİN

Mehmet Akif ERDOĞRU*

Merhum Prof. Dr. Refet Yinanç'ın (1939-2019) anısına...

ÖZ

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü profesörlerinden merhum Mükrimin Halil Yinanç (1900-1961) büyük olasılıkla 1950'li yıllarda Milas, Leyne, Şeyhli ve Peçin'i ziyaret etmiştir. Bu ziyareti esnasında Menteşe kitabelerini bizzat yerinde incelemiştir. Aldığı notları Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi ile kendi *Defter*'ine kaydetmiştir. Merhum Yinanç, bilindiği gibi, bu *Defterler*'e sadece Menteşe kitabelerini değil, bununla beraber hemen hemen tüm Anadolu İslami kitabelerini kaydetmiştir. Bu defterler henüz yayımlanmamıştır. Eğer bu defterler bir bütün halinde yayımlanırsa, Anadolu'nun Türk-İslam tarihi üzerine yeni bilgiler elde edilebilir. Bir örnek teşkil etmesi açısından, biz, Peçin ve Milas'ta keşfettiği ve bizatihi okuduğu kitabeleri yayımlıyoruz. Kuşkusuz bu notlar, hem Anadolu hem de Menteşeoğulları tarihi açısından değerlidir. Bu inceleme ziyareti esnasında Yinanç, Menteşe oğulları ile ilgili iki önemli keşifte bulunmuştur. Bunlardan birincisi, Milas Selahaddin Camii kitabesinde okunamayan ismi, *Selahaddin Akçin* olarak okumasıdır. Bu zat, Menteşeoğlu Orhan Bey'in saltanatı devrinde Milas naibi olarak görev yapmıştır. İkincisi de, Peçin'de bulunan Menteşeoğlu Ahmed Gazi Bey'in mezar kitabesinde geçen ve bu hanedana ismini veren Menteşe Bey'in babasının ismini, *Beğ-Karı* olarak okumasıdır. Bu okuyuş yeni ve doğrudur. Zira bu kitabeler üzerinde çalışmış olan başka akademisyenler, bu ismi, farklı şekillerde, *Kara*, *Kuru*, *Kuri*, *Kır Bey* ve *Baykara* şeklinde okumuşlardır. Mevcut birkaç delil dikkate alınır, *Beğ-Karı* okuyuşunun daha kabul edilebilir olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Milas, Peçin, Menteşeoğulları, Mükrimin Halil Yinanç, Anadolu*

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarihi Bölümü.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0647-519X> ♦ E-mail: aerdogru@gmail.com

ABSTRACT

The late Mükrimin Halil Yinanç (1900-1961), one of the history professors of Istanbul University, visited the settlements of Peçin, Leyne, Şeyhli and Milas of western Anatolia to re-examine Islamic inscriptions in the years of 1950. During his visiting, he has copied the inscriptions in Arabic, Ottoman Turkish and Persian into his notebook in Arabic letters and has commented on the copies.

As it is known, notebooks (defter) kept by Yinanç and his postscripts are valuable for both the history of Turcoman *Menteshe Oghullari* and the history of Anatolian Turkish-Islam point of view. If these notebooks (18 volumes) are published in collection, new information will be obtained from the notebooks on Turkish-Islamic history of Anatolia. As a sample from the notebooks, we prepare to publish the Islamic inscriptions of Peçin, Leyne, Şeyhli and Milas that searched out and commented by Yinanç. He has revealed two important points on the history of *Menteshe Oghullari* from Milas and Peçin inscriptions.

Firstly, he discovers the name of *Selahaddin Akçin* in the inscription of the mosque of Selahaddin in the city of Milas. From previous publications by Hafız Kadri, İ. Hakkı Uzunçarşılı, Ahmed Tevhid (Ulusoy), Paul Wittek, Theodor Menzel and Johann Heinrich Mordtmann, we know that this word has been unreadable. It is clearly understood from the inscription that Selahaddin was a Turcoman regent for Orhan Beg, who has ruled the dynasty of *Menteshe-oghullari* for Milas in the years of 1330. We do not have further information about this Turcoman ruler. Suggestion by Evliya Çelebi on Selahaddin was a fabrication.

Secondly, he discovers the name of *Beğ Karı*, the father of *Menteshe Bey*, in the epitaph of Ahmed Gazi in Peçin. Former academics mentioned above and having studied on the inscriptions of this dynasty have read this word as *Kuri, Kara, Karabay, Baykara and Kıv Beğ* and incorrectly commented on this man. On this point, we have important evidence that opinion by Yinanç will be confirmed. It is *Beğ-Karalı* or *Beğ Karılı*, who was a Turcoman community that have summer pastures in the Aydın and *Menteshe* regions in the fifteenth and sixteenth centuries.

From his notes, it is understood that Yinanç has received support from Mullah Kazım, who was a local Islamic mullah in the course of reading the inscriptions in the village of Şeyhli. He meets Mullah Kazım in the village of Şeyhli. Who was Mullah Kazım? In his notes, he does not give any explanatory information on the biography of this mullah. From a note, it is understood that Mullah was an Islamic sheikh that resided in the village of Şeyhli in the 1950s. Yinanç points out that Mullah reads the inscription of the mosque that attributed to Ilyas Bey.

Keywords: *Milas, Peçin, Menteshe Oghullari, Mükrimin Halil Yinanç, Anatolia*

Giriş

Milas ve Peçin'in İslami kitabelerini Evliya Çelebi (öl. 1682), Hafız Kadri, İ. Hakkı Uzunçarşılı (1888-1977) ve Ahmed Tevhid (Ulusoy) (1868-1940) gibi yerli araştırmacılar not etmişler ve yayınlamışlardır. Bunların yansıra, bu kitabeler üzerine Batılı doğubilimciler de ciddi biçimde çalışmışlardır. Bunların başında müteveffa Prof. Paul Wittek(1894-1978) gelmektedir. Şüphesiz Wittek'ten önce Alman doğubilimciler Theodor Menzel (1878-1939) ile Johann Heinrich Mordtmann'ın (1852-1932) çalıştıkları anlaşılmaktadır. Ancak bunlar bu konuda herhangi bir yayın yapmamış görünmektedirler. Nitekim Avusturyalı ünlü doğubilimci Prof. Paul Wittek, 1929 yılında Menteşe kitabelerini fotoğraflayan Amerikalı sanat tarihçisi Rudolf Meyer Riefstahl'ın (1880-1936) fotoğraflardan yararlanmıştı. Wittek, bununla yetinmemiş, 1930'da Milas'ı ziyaret etmiş ve kitabeleri yerinde görmüştür. Wittek'in *Menteşe Beyliği* ile ilgili yayından sonra, *Düsturnâme-i Enverî*'yi yayınlayan İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümünün değerli hocalarından Elbistanlı Prof. M. Halil Yinanç (1900-1961), bu kitabeleri yerinde incelemek amacıyla, büyük olasılıkla 1950'li yılların başında, Muğla, Balat, Peçin ve Milas'ı ziyaret etmiştir. Ziyaret maksadının gerekçelerinden biri, Elbistanlı olması münasebetiyle, Menteşe kitabelerinde geçen *Elbistan/ Eblistan/ Elbistaz* sözcüğünü yerinde incelemek olduğu anlaşılmaktadır. Bu ziyareti esnasında Menteşe eserleriyle ilgili Osmanlıca notlar kaleme almış ve bunları büyük defterlere kaydetmiştir.¹

Menteşeoğulları tarihi üzerine uzman olan müteveffa Prof. Paul Wittek, Menteşeoğullarının Milas'ta çok az sayıda eser inşa ettiklerini ifade eder. Milas şehir merkezinde bu döneme ait iki adet cami ile bir medreseden söz etmektedir. Bunlar Ahmed Gazi Camii, Selahaddin Camii, Bülend Camii ve Hoca Bedreddin Medresesi'dir. Bülend Camiinin, kiliseden bozma olduğu kanaatinde. Medresenin inşa tarihinin ise tam belirlenemediğini yazar. Milas'ta Osmanlılara ait ilk ve önemli eserin ise Yıldırım Bayezid'in ilk Menteşe valisi Firuz Beyin inşa ettirdiği 1394 (796) tarihli cami olduğu belirtir. Baba Şüşteri'nin mezarının da bir ziyaretgâh olduğunu yazar.² Osmanlı arşiv belgeleri incelendiği zaman, Menteşeoğullarının Milas'ı değerli eserleriyle süsledikleri anlaşılmaktadır. Bu eserlerin bazıları Osmanlı devrine ve zamanımıza ulaşmamıştır. Tarafımdan Menteşe *evkaf* defterlerine göre yapılan bir tespite göre, Milas merkezde en azından on adet mescit, yedi adet zaviye ve iki adet imaret ile bir camiden söz edilmektedir. Camiler ile mescitler arasındaki ayırım pek belirgin değildir. Örneğin Osmanlı arşiv belgelerinde Hoca Firuz Paşa'nın Milas merkezde inşa ettirdiği İslami mabet, cami olarak değil, mescit olarak belirtilir. On altıncı yüzyıl sonlarında Milas merkezde, *Savcı, Hoca*

1 Bu defterler, bildiği üzere, M. Halil Yinanç'ın yeğeni tarihçi merhum Prof. Refet Yinanç'a (1939-2019) intikal etmiştir. Merhum R. Yinanç, bu defterlerin Batı Anadolu ile ilgili kısımların bir kısmının fotokopisini yayınlamak üzere tarafıma verme lütfunda bulunmuştur. Merhum Prof. Refet Yinanç'ı burada saygıyla anıyorum. Henüz tam metin olarak yayınlanmayan bu defterlerin birinde Milas kitabeleri kayıtlıdır. Ben de M. H. Yinanç'ın bu notlarının ilmi bakımdan değerli olduğunu göstermek amacıyla Milas ile ilgili kısımlarını, Wittek ve Uzunçarşılı'nın yayınları ile karşılaştırarak yayınlıyorum.

2 Wittek, 1993, 55-56.

Bedreddin, Hacı Kasım, Pınarcık, Hisarardı, Gümüşlük, Kara/Siyah Kadı (Hacı Satı), İne Gazi, Hoca Firuz Paşa ve Beşkapu isimlerinde mescitler bulunmaktaydı. Bunların çoğunun küçük mahalle mescitleri olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca şehirde *Gazzaz Murad, Doydar Hamza, Hacı Bayram, Hoca Mübarek, İlyas Bey (Menteşeoğlu) ve Şihlîca Dede* isimlerinde zaviyeler mevcuttur. Ahmed Gazi'nin Camii ve medresesi de Milas'tadır. Yine Hoca Firuz Paşa'nın imaretinin Milas'ta olduğunu belirtelim. Bunların hepsinin kendine özgü vakıfları vardı.³ Yine on altıncı yüzyılda Milas'ın on adet mahallesinin olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar *Ahmed Gazi Camii, Beşkapı, Selahaddin Mesciti, Hoca Firuz Paşa, Hacı Kasım Mesciti, Hoca Bedreddin, Hoca Mukbil, Eyne Gazi (İne Gazi), Çalçil, Gümüşlük, Hisarardı, Siyah/ Kara Kadı ve Gebrân (Rum)* mahalleridir.⁴ Bu durumda Milas'ın kurulmasında ve gelişmesinde *Menteşeoğlu Ahmed Gazi, Selahaddin, Hoca Firuz Paşa, Hacı Kasım, Hoca Bedreddin, Hacı Mukbil, İne Gazi ve Siyah Kadı* isimli Müslüman kişilerin rol aldığı görülmektedir.

1- Milas, Selahaddin Camii (Hacı İlyas Camii veya Küçük Cami)

Milas'da bulunan Selahaddin Camiinin kitabesi Hafız Kadri (*TOEM V*, s. 58) ve Uzunçarşılı (*Kitabeler II*, s. 155) tarafından yayınlanmıştır. Wittek, bu camiin 1330 yılında *Menteşeoğlu Orhan Bey* zamanında inşa edilmiş olduğunu belirtir. Kitabenin dördüncü satırının yeniden okunması gerektiğini ifade etmiştir. Kendi okuyuşunda dördüncü satırın şüpheli olduğunu açıkça yazmıştır.

Wittek'in Okuması⁵:

1-Kale'n-Nebiyi aleyhi's-selâm

2-Men bena mesciden lillahi bena Allahu lehu beyten fi'l-cenneti⁶

3-ammere fi ahd-i devleti'l-emîri'l-kebîr Şüca'ü'd-devle ve'd-dîn

4--Orhan Bey el-mescidi'l-câmi'-i Selaheddin...(?)

5-Taleben li-marzati'l-lahi fi şehri Şa'ban sene selasîn ve seb'a-mie (Şaban 730/ Mayıs/Haziran 1330)

Yinanç'ın okuması:

Hacı İlyas Camii kapısındaki kitabe:

Kale'n-Nebiyi aleyhi's-selâm

Men bena mesciden lillahi bena Allahu lehu beyten fi'l-cenneti⁷

ammere fi ahd-i devleti'l-emîri'l-kebîr Şüca'ü'd-devle ve'd-dîn

Orhan Bey el-mescidi'l-cami'-i Selaheddin Akcin en-nâib

Taleben li-marzati'l-lahi fi şehri Şa'ban sene selasîn ve seb'a-mie (Şaban 730 - Mayıs/Haziran 1330)

3 Erdoğan, 1999, 125, 139.

4 Mete, 2005, 54-57.

5 Wittek, 1944, 132-133. (Wittek, kitabeleri Arap harfleri ile yayımlamıştır. Latin harfli yazılış ve okunuşları tarafıma aittir.)

6 “Kim Allah için bir mescit inşa ederse, Allah da ona Cennette bir ev yapar.” (Hadis)

7 “Kim Allah için bir mescit inşa ederse, Allah da ona Cennette bir ev yapar.” (Hadis)

Wittek'in okuyamadığı kelimeleri, görüldüğü gibi, Yinanç, *Selahaddin Akçin en-nâib* olarak okumaktadır, ancak bu kişinin kimliği üzerine herhangi bir bilgi vermemektedir. Menteşeoğlu Orhan Bey döneminin (1330'larda) devlet adamlarından biri olduğu anlaşılan bu kişinin biyografisi halâ meçhuldür. Evliya Çelebi'nin, *Selahaddin Sultan*'ın, Milas'ın velilerinden biri olduğu söylemesi (veli olmadığı açık) şüphesiz bir uydurmadır. Bu durum, on yedinci yüzyılda bile, Milas naibi Selahaddin'in kimliğinin bilinmediğine bir kanıtı olarak kabul edilebilir.

2- Milas, Ahmed Gazi Camii

Milas'ın Hoca Bedreddin Mahallesinde bulunan bu camiin kitabesi Hafız Kadri (*TOEM III*, s. 1148), Uzunçarşılı (*Kitabeler II*, s. 157), Evliya Çelebi, Ahmed Tevhid (*TOEM II*, s. 766) ve Wittek tarafından okunmuştur. Wittek, 1378 yılında inşa edilen bu camiin kiliseden bozma olduğunu ima eder (s. 118). Wittek bu kitabede, Menteşe isminin geçmediğini söylemektedir. Ahmed Gazi beyin, Selçuklu sultanlarının unvanlarını ihtiva ettiği görüşünü taşır.

Wittek'in Okuması⁸:

1-Bismillahirrahmanirrahim men bena beyten lillahi teala bena Allahu lehu beyten fi'l-cenneti ferağa min imaret-i haze'l-cami'-i cedîdi'l-mübarek fi evâhir-i şehri Cemaziye'l-uhra sene semânin ve seb'a-mie (Cemaziye'l-uhra 780/Eylül/Ekim 1378)

2-Bena haze'l-cami'l-kebîri'l-emîrü'l-muazzam ve's-sultânü'l-mükerrerem mâlik-i rikâbü'l-ümem sultânü'l mülükü'l-Arab ve'l-Acem Ahmed Gazi Bey tevvalaallahu ömrühu ibne'l-merhûmü'l-mağfur şehîd-i sa'id İbrahim Bey ibn Orhan ibn Mesud ibn Eblistan eskenehümallahu bi-hubuhetü'l-cinân

Yinanç'ın okuması:

(Ulu Camii kitabesi, tarihi: 780)

1-Bismillahirrahmanirrahim men bena beyten lillahi teala bena Allahu lehu beyten fi'l-cenneti ferağa min imaret-i haze'l-cami-i cedîdi'l-mübarek fi evâhir-i şehri Cemaziye'l-uhra sene semânin ve seb'a-mie (Cemaziye'l-uhra 780/Eylül/Ekim 1378)

2-Bena haze'l-cami'l-kebîri'l-emîrü'l-muazzam ve's-sultânü'l-mükerrerem mâlik-i rikâbü'l-ümem sultâ (n)ü'l-mülükü'l-Arab ve'l-Acem Ahmed Gazi Bey tevvalaallahu ömrühu ibnü'l-merhûmü'l-mağfur şehîd-i sa'id İbrahim Bey ibn Orhan ibn Mesud ibn **Eblastaz**⁹ eskenehümallahu bi hubuhatü'l-cinân

3- Milas, Ahmed Gazi Camii Minberi

Bu camie ait minberin kitabesi Hafız Kadri (*TOEM, III*, s. 145) ve Uzunçarşılı (*Kitabeler II*, s. 157) tarafından yayınlanmıştır. Wittek, kitabedeki çelebi kelimesinin sorunlu olduğunu, yanlış olabileceğini belirtir. Bu minberin İstanbul'da Çinili Köşk'e

8 Wittek, 1944, 139.

9 Yinanç, Defteri'nde bu kelimeyi *Eblastaz* olarak yazmış ve parantez içinde (*Eblistan*) olarak ifade etmiştir. Onun bu kelimenin okunuşunda tereddüte düştüğü anlaşılmaktadır.

götürüldüğünü yazar. Kitabede Menteşe ailesinin şeceresi eksik yazılmıştır. Hem Uzunçarşılı (*Anadolu Beylikleri*, s. 71) hem de Wittek (*Menteşe*, s. 140), Menteşe isminin yazılmadığını ifade ederler.

Wittek'in okuması¹⁰:

1-ammere bi-imareti haze'l-minberi'l-mübârek es-sultânü'l-mu'azzam mâlik-i rikâbü'l-ümem Çelebi (?) Ahmed Gazi Bey ibn İbrahim Bey ibn Orhan ibn Mesud ibn Eblistan fi şehr-i şevval sene ahad semanîn ve seb'a-mie (Şevval 781/Ocak/Şubat 1380)

Yinanç'ın okuması:

(Ulu Camiin minberi kapısında, kitabe: 781)

1-ammere bi-imareti haze'l-minberi'l-mübârek es-sultânü'l-mu'azzam mâlik-i rikâbü'l-ümem Çelebi (?) Ahmed Gazi Bey ibn İbrahim Bey ibn Orhan ibn Mesud ibn Eblistan fi şehr-i şevval sene ahad semanîn ve seb'a-mie (Şevval 781/Ocak/Şubat 1380)

4- Milas, Firuz Bey Camii

Milas'ta bulunan Firuz Bey Camiinin kitabesi, Hafız Kadri (*TOEM*, V, s. 310), Uzunçarşılı (*Kitabeler II*, s. 138), Evliya Çelebi, Ahmed Tevhid (*TOEM II*, s. 764), Wittek¹¹ ve başka araştırmacılar tarafından pek çok kez yayınlanmıştır. Wittek, mevcut kitabenin camiye değil, bir imarete ait olduğunu yazar. Gerçekten de mevcut kitabe camie ait değildir ama Firuz Bey'in 1394'te Milas'ta bir cami inşa ettirdiği malumdur. Bu kitabe, Yıldırım Bayezit'in saltanatı devrinde Milas'ta Mübarizeddin Hacı Piruz (Firuz) Bey tarafından inşa ettirilmiş bir *imarete* aittir. Sözü geçen kitabede Yıldırım Bayezit ile kendisinin ismi açıkça yazılmıştır. İmarat binasının 26 Safer 797 Pazar (21 Aralık 1394) tarihinde tamamlandığı anlaşılmaktadır. Firuz Bey, Yıldırım Bayezit ve Çelebi Sultan Mehmed'in komutanlarından biridir. 1422 yılında Eflak Danı, Silistre'yi almak istediği zaman, Çelebi Sultan Mehmed, Firuz beyi askerleri organize etmek için Eflak ucuna göndermiştir.¹² 1391'de Firuz Bey, Vidin'e saldırmış, Tuna'yı geçerek Eflak'a ulaşmıştır.¹³

Wittek'in Okuması¹⁴:

1-Bismillahirrahmanirrahim ammere bi-imaret-i
2-Haze'l-imareti'l-mübâreke fi eyyâm-ı devleti'l-meliki's-
3-Sultân Celâleddin Bayezid Han ibn Murad Han ibn
4-Orhan azze nasruhu Mübârizeddin Hacı Piruz Bey dame izzuhu
5-Ve zadde tevfihihi ve ömrühi min yevmi'l-ahad fi's-sadis ve'l-ısrin min şehr-i Safer li-sene seb'a ve tis'in ve seb'a-mie (26 Safer 797 Pazar/21 Aralık 1394)

10 Wittek, 1944, 140.

11 Wittek, 1944, 145.

12 İnalçık, 1991, 611.

13 Beldiceanu, 1991, 688.

14 Wittek, 1944, 145.

Yinanç'ın okuması ve notları:

Milas'da Hacı Piruz Bey Camii

'Mihrap üzerinde müzeyyen menkuş bir zemin üzerine kalın süslü yazı ile inne's-salate'¹⁵ ayet-i cemilesi, muakkar ve zaviyedar kısmına kelime-i tevhid, hitamındaki levhalardan birinde hattat ve nakkaşın, diğerinde mimarın isimleri mahkûktur. Sağ tarafta yukarıdan aşağıya şakuli levhada: Ketebet Musa bin Adil en-nakkaş el-fakir el-hakir ila (imha olunan mahkukat)

Sol tarafında aşağıdan yukarıya:

Amele Ahsen bin Abdullah el-benna ellezi benna ve temenna

Kapının üzerinde Kufi ile (Estauzübillah...) ile cümleden sonra rabt olarak (İnnema ya'muru)¹⁶ ayeti, onun altında da kitabe muallakdır.

1-Bismillahirrahmanirrahim ammere bi-imaret-i

2-Haze'l-imareti'l-mübâreke fi eyyâm-ı devleti'l-meliki's-

3-Sultân Celâleddin Bayezid Han ibn Murad Han ibn

4-Orhan azze nasruhu Mübarizeddin Hacı Piruz Bey dame izzuhu

Şakuli vâkıfı olarak devre-i selasesinde:

Ve zadda tevfikihu ve ömrühu min yevmi'l-ahad fi's-sadis ve'l-ısrin min şehri-i Safer li-sene seb'a ve tis'in ve seb'a-mie (26 Safer 797 Pazar/21 Aralık 1394)

5- Beçin'de Ahmed Gazi Beyin türbesi ve kitabesinin mezarı: Şaban 792

Yinanç'ın okuması ve notları:

'İçkala haricinde ve etrafında bulunan ebniye harabeleri içinde türbe mevcut olup Ahmed Gazi'nin kapaklı tabut şeklinde mermerden, baş ve ayak taşları kitabeli kabri ile sol tarafında taşları anda dahi uzun kabir vardır. Ahmed Gazi'nin baş taraf taşının dış kitabesi:

Kad şehede fi teveffâ

El-merhûm el-mağfur

Es-said eş-şehid el-muhtac ila

Rahmete rebbihi'l-a'lâ el-kebiri'l-müteal

İç kitabesi:

Ahmed Gazi Bey ibn-i

İbrahim Bey bin Orhan Bey ibn

Mes'ud

Bey... bin

15 *Namaz, fahşadan ve münkerden alıkoyar.* (Kur'an, Ankebut: 45.)

16 *İnnema ya'muru mesacidallahi men amene billahi ve'l-yevmi'l-ahuri... (Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namaz kılan, zekât veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder).* (Kur'an, Tevbe: 18.)

Ayaktaşının iç kitabesi:

İbn-i Menteşe Bey ibn-i

Eblistan Bey ibn-i

Beğ Karı

Ayaktaşının dış kitabesi:

Tâbe Allahu serahûm

Ve ceale'l-cenneti misvahum

Fi şehri Şa'bani'l-mübârek

Fi tarih-i sene selase tis'in ve seb'a mie (Şaban 793/Temmuz-Ağustos 1391)

Ahmed Gazi'nin baş taraf taşının cenup cihetine nâzır dal'ında:

Ketebetü'l-abdi'z-za'if

Şimale nâzır dal'ında:

El-Hâcc Hatib ibn el-Hâcc Hatib

Ayaktaşının şimali nâzır da'lında:

El-müsemma bi-Mustafa bin İsa bin Musa

Cenuba nazır dal'ında:

Afa allahu anhüm ve an min yüzekkirehüm ...

Türbedeki diğer bir kabir taşı, *Fatma bint-i İlyas Kadın*, tarihi:

Fi yevmi'l-hâmis ve hüve'l-yevmi's-sadis min şehri Rebiyü'l-evvel ve hüve

Min şuhur-ı sene selâse ve işrîn ve semâne mie." (Rebiülevvel 823/ Mart/ Nisan 1420)

6- Hacı Bedreddin Medresesi derununda Küçük Mescid'in kitabesi

Yinanç'ın okuması:

Ve ennel mesâcide lilahi fe'la ted'u ma allahi ehade¹⁷

Ammere bi-imaret-i haze'l-mescidi'l-mübârek el-emîrû'l-mu'azzam

7- Leyne'de İlyas'a nisbet edilen camiin kurbündeki su menbaının divarına nakl edilmiş olan sahib-i zaviye Hacı Mukbil namına kitabe-i tarihiyye

Yinanç'ın okuması:

Allah er-rahman er-rahîm

Bena haze'l-zaviyeti'l-mübâreke

17 Mescidler şüphesiz yalnız Allah'ındır. (Kur'an, Cin: 18.)

Ebu'l-hayrât ve ma'denü'l-hasenât Hâce Mukbil bena sene seb'in ve seb'ame (770/ 1368/ 1369)¹⁸

8- Şeyhli Köyüne yakın türbe

Wittek¹⁹ 'Şeyhköy köyü yakınında burada ölmüş bir Aziz Xene kilisesinin yerinde 884/1479'da Bursa'da ölmüş Şeyh Bedreddin'in türbesi bulunmaktadır' demektedir. Yinanç'ın bu türbe hakkında daha etraflı bilgi verdiği görülmektedir.

Yinanç'ın okuması ve notları:

Kubbeli ve murabbaü'l-şeklî metin bir türbedir. Haricen tul ve arzı beşer buçuk metre, kapının dahilen irtifâı 9 metredir. Haricinde kapının üzerindeki kitabe:

1-Haza türbeti'l-aktâb ve'l-encâb

2-min hulefâ-i es-Seyyid Muhammed el-Buharî

3-harraret lehâ et-tarih aba-i mukırrü'l-mürşidîn 956 (1549/1550)

Türbe derunundaki sandukanın baş tarafında dört köşeli iki levha vardır. Birinci levhada:

1-El-hakimullah el-vahid el-kahhâr

2-el-merhûm el-müteveffa fi haze'l-makâm-ı Şeyh

3-Bedreddin ibn Şeyh Kasım kaddesallahu sırrühü'l-azîz

Diğer levhada:

Ve hüve halife-i Seyyid Muhammed el-Buharî el-müteveffa fi şehri-i Bursa İntifaenallahu bi-ruhuhü'l-azîz âmin ya Rebbi'l-âlemîn tarih fi 884 (1479/1480)

9- Türbe Köyündeki türbe

Yinanç'ın okuması ve notları:

'Mescid, müsafırhane var. Türbe harabeye yüz tutmuştur. Derununda üç mezar var. Kapısı üzerindeki kitabe:

Tarih-i haze'l-bina 1025 (1616/1617)

18 Bu kitabe Hafız Kadri (TOEM, V, 58.) ve Uzunçarşılı (Kitabeler II, 152.) tarafından yayınlanmıştır.

19 Wittek, 1944, 126.

10- Şeyh Köyü türbesi

Yinanç'ın okuması ve notları:

'Milas civarındaki Şeyh Köyü'ndeki türbede sandukalı üç kabir vardır. Türbenin kapısı üzerinde:

Haze türbe-i şeyhü'l-ârifîn Abdurrahman Efendi fi sene selasîn ve elf 1030 (1620/ 1621).

11- Peçin Ulu Camii kitabesi

Yinanç'ın okuması ve nakli:

'Ahmed Gazi medresesi karşısındaki cami. Şimdi kaybolmuştur.

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde ve mevcut olduğu üzere Beçin'de eylevm harap olan Ulu Camiin kitabesi vaktiyle şöyle imiş:

Bena haze'l-mescidi'l-mübâreki'l-emîrî'l-mu'azzam el-mansur ve'l-muzaffer Sultan Murad bin el-Etrâk Şüca'addin Eke Han (Or Han) bin Mesud eazzallhu ensarehu fi sene isna ve selasîn ve seb'a-mie (732/1331/1332)'

Wittek, Evliya Çelebi'nin ve Yinanç'ın Evliya Çelebi'den aktardığı kitabeyi şöylece tashih etmiştir²⁰ :

Bena haze'l-mescidi'l-mübâreki'l-emîrîl-mu'azzam el-mansur el-muzaffer sultânü'l-guzâtü'l Etrâk Şüca'ü'd-devle ve'd-din Orhan bin Mesud eazzallahu ensarehu fi sene isna ve selasîn ve seb'a-mie (732/1331/1332)

Bu kitabe, *Etrâk Gaziler* sözcüğünün açıkça geçtiği kitabelerden biridir.

12- İlyas Bey'e nispet edilen cami

Yinanç'ın notları ve Molla Kâzım'ın okuması:

'Tek kubbeli, metin ve raşindir. Kitabesini mezkûr karyede bulunan Molla Kâzım şu suretle okuyor:

Ana rûz-ı cezada mağfiret eylesün

A'îta eylesün ana Hak hayrı a'zabı

Ana ruzî kılndı dâr-ı huldî

Gelür çün tarih dârü'l-muhallid (9101504/ 1505)'

20 Wittek, 1944, 135.

Sonuç

Merhum Prof. M. H. Yinanç, Milas ve Peçin kitabelerini yerinde okuyarak iki önemli keşfe imza atmıştır. Bunlardan birincisi, *Selahaddin Akçin* isminde bir Menteşe beyini tespit etmesidir. Milas naibi olan bu zat, Menteşeoğlu Sultan Orhan döneminin devlet adamlarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu zat hakkında ne yazık ki yeterli bilgimiz bulunmamaktadır.

İkincisi de, çok daha önemli, Yinanç'ın, Menteşeoğulları hanedanına ismini veren Menteşe Beyin babasının ismini, Peçin'de bulunan Ahmed Gazi türbesindeki Arapça kitabeye göre, *Bey-Karı (Beğ Karı)* olarak okumasıdır. Bilindiği gibi Menteşe'nin babasının ismi henüz tam olarak tespit ve teyit edilememiştir. Bu ismin doğru okunuşu, bir sorun olarak kalmıştır. Wittek, bu ismi *Karabay (Menteşe, s. 143)* okurken, *Uzunçarşılı, Kuru Bey (Beylikler, s. 71)* okumuştur. Hafız Kadri ve Yinanç ise bu ismi *Beğ-Karı* olarak okumaktadır. Erdoğan Merçil ise *Kuri* veya *Kara Bey* olarak okumuştur (Menteshe oghullari, *El, second edition, s. 1017*).

Son yıllarda yapılan bir yayında, Vedat Turgut, bu ismin *Kır Beğ/ Han* (Anadolu'daki Harezmi emirlerinden Kayır Han) olarak okunması gerektiğini ileri sürmüştür. Harfler yıprandığı için bu kelimenin doğru okunuşunu tespit etmek şimdilik zor görünmektedir.

Beğ Karı isimli bu şahıs hakkında Yinanç da notlarında bilgi vermemektedir. Ancak; Yinanç'ın okumasının dışındakileri doğru kabul etmek mümkün görünmemektedir. Zira Yinanç'ın okumasını destekleyen bir kanıt varken (aşiret ismi olarak *Beğ Karı* sözcüğü Osmanlı arşiv vesikalarında geçmesi) varken, diğerlerinin okuyuşunu destekleyen elimizde hiçbir kanıt yoktur.

V. Turgut'un okuyuşuna gelince; Batı Anadolu'da Harezmi unsurlar mevcut olsa da, I. Alaeddin Keykubad devrinin (13. Yüzyılın ilk yarısı) Harezmi ümerasından olan Kır Han'ın (Kayır Han), Menteşe İli ile olan münasebetine dair herhangi bir delil bulunmamaktadır. Ayrıca bunun oğlunun isminin Menteşe olduğuna dair de Selçuklu kaynaklarında herhangi bir bilgi yoktur. *Karamannâme*'de Türkmen beylerinden olduğu belirtilen Kır Beğ'in babasının isminin Hacı Bahaeddin Bahadır olduğu yazılıdır.

Bu erkek ismi, iki farklı şekilde okunabilir. Birincisi, Harzem aşiretleriyle bağlantısı açısından, bu ismi *Kır Beğ* okumak yerine, harflerin sıralanış şekline göre *Kaymerî Beğ* okumak mantıklı görünmektedir. Selçuklu devrinin Harezmi emirlerinden olan Hüsameddin Kaymerî, Kır Han'ın çağdaşdır. Ancak bu öneriyi destekleyecek herhangi bir kanıt yoktur.

İkincisi de, Yinanç'ın okuyuşunu (*Beğ-Karı*), doğru kabul etmek gerekir. Zira onun bu okuyuşunu teyit eden elimizde bir delil bulunmaktadır: On altıncı yüzyıl Osmanlı arşiv belgelerinde Aydın İlinin (İzmir bölgesi dâhil) Türkmen cemaatleri arasında *Beğ Karılı/ Beğ Karalı*²¹ ismini taşıyan bir Türkmen cemaati mevcuttur.²² Bu durumda, bu ismin, bu Türkmen cemaati ile bağlantısını ayrıca araştırmak gereklidir, ama elimizde şimdilik bu konuda da kaynak yoktur.

21 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/ 1530), 78.

22 Erdoğan, 2015, 198.

KAYNAKÇA

- 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/ 1530)*. [1995]. Ankara: Devlet Arşivleri Yayını.
- Ahmed Tevhid. [1328 (1913)]. Mentеше Oğullarından Ahmed Gazi Bey'in Hayratı Kitâbeleri. *TOEM, III/ 18*, 1146-1152.
- Beldiceanu, N. (1991). Eflak. *EI, Vol. 2*, second edition, (688), Leiden.
- Erdoğan, M. A. (1999). On Altıncı Yüzyıl Sonlarına Kadar Mentеше Sancağında Mevcut Eserlere Genel Bir Bakış. *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu (8-10 Nisan 1999) Bildirileri* (Haz.: Turan Gökçe), (125, 139). İzmir.
- Erdoğan, M. A. (2015). 1530 Yılında Aydın Sancağında Aşiretler ve Cemaatler, *Kaşgarlı'nın Tarihçi Torunu Reşat Genç Armağanı*, (195-210), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Hafız Kadri. [1330 (1914)]. Mentеше Emaretine Ait Asar-ı Kadime. *TOEM, V/ 25*, (57-60).
- İnalçık, H. (1991). Dobruca. *EI, Vol. 2*, second edition, (611), Leiden.
- Merçil, E. (1991). Mentеше oğulları. *EI, vol. 6*, second edition (1017), Leiden.
- Mete, Z. (2005). Milas. *TDV İslam Ansiklopedisi (C.30, s. 54-57)*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Şikarî. [2005]. *Karamannâme*. (Haz.: Metin Sözen, Necdet Sakaoğlu). İstanbul: Karaman Valiliği Yayını.
- Turgut, V. (2017). Mentеше Bey'in İsmi, Menşe'i ve Mentешеoğulları'nın Vakıflarına Dair. *Osmanlı Araştırmaları*, 49, (25-55).
- Uzunçarşılı, İ. H. [1347 (1929)]. *Afyon Karahisar, Sandıklı, Bolvadin, Çay, İsaklı, Manisa, Birgi, Muğla, Milas, Peçin, Denizli, Isparta, Atabey ve Eğirdir'deki Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Mentеше, İnanç, Hamit Oğulları hakkında malûmat.* Ankara: Maarif Vekâleti Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1969). *Anadolu Beylikleri, Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Witteck, P. (1993). Milas, *EI, Vol. 7*, second edition, (55-56).
- Witteck, P. (1944). *Mentеше Beyliği 13-15'inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Bir Tetkik*, (Çev.: O. Ş. Gökyay), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yinanç, Mükrimin Halil, *Defter*. (Refet Yinanç Kütüphanesinde).

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi | Ege University, Faculty of Letters
Sanat Tarihi Dergisi | **Journal of Art History**
ISSN 1300-5707 | e-ISSN 2636-8064
Cilt: 30, Sayı: 2, Ekim 2021 | Volume: 30, Issue: 2, October 2021

Sahibi (Owner): Ege Üniv. Edebiyat Fak. adına Dekan (On behalf of Ege Univ. Faculty of Letters, Dean): Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ ♦ Yazı İşleri Müdürü (Managing Director): Doç. Dr. Hasan UÇAR ♦ Editörler (Editors): Dr. Ender ÖZBAY, Prof. Dr. Semra DAŞCI ♦ Yayın Kurulu (Editorial Board): Prof. Dr. İnci KUYULU ERSOY, Doç. Dr. Lale DOĞER, Doç. Dr. Sevinç GÖK İPEKÇİOĞLU ♦ İngilizce Editörü (English Language Editor): Dr. Öğr. Üyesi Elvan KARAMAN ♦ Sekreteryaya - Grafik Tasarım/Mizampaj - Teknik İşler - Strateji - Süreç Yönetimi (Secretariat - Graphic Design/page layout - Technical works - Strategy - process management): Ender ÖZBAY

İnternet Sayfası (Açık Erişim) | Internet Page (Open Access)

DergiPark
AKADEMİK
<https://dergipark.org.tr/std>

Sanat Tarihi Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal of Art History is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in April and October.

Clarivate
Analytics
ESCI
Emerging Sources Citation Index

TR DİZİN
ULAKBİM
TR DİZİN

DOAJ

Crossref

EBSCO

ERIH PLUS
EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Academic
Resource
Index
ResearchBID

SÖBIAD